

Poet och lottmiljonär

Artikel av författaren och rektorn Ingegerd Granlund

tidningen Folket i Bild nr 7/1958

*Aftonvinden rör med ömhet
i det svala våta gräset
flyr som fågeln in bland bergen
växlar drömmens mynt med månen.*

Tag lika delar kristna ideal och övertygad ateism, ett stort mått skymningspoesi av högsta klass, ett skarpt affärshuvud, en skäppa pacifism, 150 km smalfilm, ett övermått av socialt patos och en oresonlig blygsamhet, skaka om och servera! - Vad? Jo, mannen bakom det stora Boklotteriet, Carl-Emil Englund. Och det finns alla skäl att presentera denne tillbakadragne man när lotteriet nu i år firar sitt tioårsjubileum.

Det lär väl inte finnas andra än djupt sovande personer som i dag inte vet någonting om Boklotteriet. Hundratals författare kan vittna om hur de stipendier som har delats ut av lotteriets behållning har sanerat deras ekonomi, hjälpt dem ur överhängande nödlägen och skänkt dem det dyrbaraste av allt: arbetsro och - i vissa fall - ökat självförtroende.

Idén till lotteriet fick Carl Emil Englund för betydligt mer än tio år sedan, men det tog sin tid att övertyga andra om planens utförbarhet. Med outrotlig envishet pläderade han för saken, gjorde kalkyler, undersökte möjligheterna för inköp av högklassig litteratur som skulle utgöra lejonparten av vinsterna, rände hos myndigheter, slet sitt hår, började om igen, fick veta att han var en obotlig idealist och en verklighetsfrånvänd fantast: Sånt går bara inte! Gick hem och räknade igen: skulle det verkligen inte vara möjligt? Jo, naturligtvis gick det att genomföra. Folkrörelserna kan när de vill. Nytt spring, nytt talande för skälen. Till slut stod ingen ut med att neka längre. Med diverse dystra aningar gav man honom fria händer att lägga upp det hela efter sitt eget huvud. Och det huvudet var dessbättre gott.

Men arbetsamt blev det.

Första året startade med 150.000 lotter. I år, när så många lotterier skördats av digerdöden, omfattar boklotteriet 700 000 lotter med en vinstsumma på 550.000 kronor. Under årens lopp har lotteriet delat ut en miljon tre hundra tusen kronor i

stipendier, köpt och skänkt konst till samlingslokaler för i runt tal 70 000 kronor och tillfört statskassan cirka en halv miljon i form av skatt och stämpelavgifter.

Om Carl Emil Englund hade använt sin ekonomiska begåvning för egen räkning skulle han i dag ha varit miljonär. En av dem som började tolv år gammal med två tomma händer, en ytterligt bristfällig skolgång och en katalog från en postorderfirma. Det var faktiskt så han började. Först arbetade han som dräng, men som femtonårig blev han skogshuggare, därpå expedit, lade undan 500 kronor, for till en folkhögskola och hamnade i Stockholm i Konsum, där han stod i slakteributik och blev vegetarian. Där stack den ömtåliga poeten fram! Publicerade några dikter i Brand, deltog i en uppläsning i gamla Klara Folkets hus, där han väckte mycket uppseende, anmodades av Carl Björkman, på den tiden i Nya Dagligt Allehanda, att bidra med några dikter i tidningens söndagsbilaga och där fick Karl Otto Bonnier upp ögonen för honom. Resultatet blev en inbjudan att debutera på förlaget.

Så kom prosaboken "Trasiga sagor", buren av socialt patos, svidande satir och en högst personlig formgivning. Det blev succé. Men han övergav snart satiren som han även nu för tiden finner lite billig och odlade en lyrik som har förskaffat honom epitetet "skymningens och dimmornas skald". Bakom sig har han nu tio volymer lyrik och lyrisk prosa. Det har förskaffat honom kritikernas största uppskattning och han vore sannerligen värd en ännu större läsekrets. Men han saknar två ting som är av utomordentlig betydelse: armbågar och en god reklamman. Det är t ex typiskt att när han äntligen förra året efter sju sorger, åtta bedrävelser fick statens förtjänststipendium på 10.000 kronor - ett av de få han någonsin kan tilldelas därför att han sitter i de flesta stipendienämnder, vald för sin djupa kännedom om litteratur och sin absoluta oväld - var han den ende av de tio belönade som inte hade inbjudits till öppnandet av Bokens vecka, han som borde varit den självskrivna hedersgästen i alla bokliga sammanhang. Och när förlaget äntligen annonserade honom efter utdelningen var hans namn felstavat! Dessbättre förefaller det som om den yngsta poetgenerationen hade upptäckt honom och räknar honom som sin föregångare och grand old man.

Vad han ville med lotteriet kan uttryckas i tre punkter: få in pengar till stipendier, sprida god litteratur i svenska hem och slutligen genom att med lotteriets vinster införliva böcker av förbisedda författare och rädda dem undan drunkningsdöden i bestsellerfloden, skapa en ny kontakt mellan dem och den bokläsande allmänheten. Hans boksynthet har gjort att lotteriet i vissa fall har varit ensamt om verkliga samlarrariteter. Hans affärsbegåvning och oemotståndliga envishet har kommit härdade förläggare att vackla och torka sig i pannan när han äntligen har avslutat ett köp. Mild och mandelögdd sitter han där med sitt grånade patriarkskägg och framlägger sina synpunkter, ibland lätt stammande.

- Jamen, säger förläggarna.

- Visst, visst, visst, säger Englund, men nu måste ni väl ändå - jag ser saken helt ur er synpunkt - inse osv

Efter en timme eller två, emellanåt betydligt fler, suckar de resignerat och går med på saken.

Men det är inte någon dans på skogsvioler och linnéa att vara chef för Boklotteriet. För det första är personalen otillräcklig - det säger inte han, men det gör jag! - och för det andra tar det praktiskt taget all hans fritid, och detta är slöseri med en av landets finaste poeter. För det tredje finner alla som har fått stipendier att det är all right och självklart att de gjort sig förtjänta av dem och fått dem, medan de som blev utan anser sig förbisedda, finner världen arg och vrång och full med knölar av vilka C E Englund är en av de större. Det har till och med hänt att en förbittrad litteraturskapare infann sig på lotteriexpeditionen, där han kastade sig över den fridsamme och måste lyftas bort med hjälp av två handfasta gossar på lagret.

En gång frågade skrivaren av dessa rader argt: "Men varför i Herrans namn slår du inte igen hela schappet och skriver i stället? Kan du förklara varför du någonsin försatte dig själv i den här situationen?" Det blev tyst en ganska lång stund och sen kom det mycket stilla: "Jo, ser du, på 30-talet när jag ännu trodde att jag kunde skriva och hade huvudet fullt med idéer, då hann jag aldrig göra vad jag ville för brödfödans skull. Sen tyckte jag att om man kunde laga så att andra författare i den situationen kunde få en chans så var det i alla fall en uppgift."

Sådan är han - boklotterichefen, en av de mest mångsidigt begåvade karlar vi har i det här landet. Dum för egen räkning och klok för andras, skarp i skallen och mild i handtaget, översinnlig och samtidigt fast rotad i det praktiska livet, intuitiv och tankeklar, jäktad och lugn, resignerad inför sitt eget öde men brinnande i anden när det gäller världens framtid. I sanning en motsättningarnas man, något som också avspeglas i hans diktning, där subtila naturstämningar omväxlar med isande ödslighet, ömsinhet och vemod går i par med skräcken och tron på människans möjligheter. Själv påstår han att "skrivarpennan är lånad av en asfaltkokare" och tycker att orden är alltför klumpiga instrument "för att fånga fjärilsstoffet på vingarna".

Trots detta missmod har han ändå idén om boken, den bok som han i tankarna har sysslat med i minst tio år, men "det blir väl aldrig av", säger han vemodigt och trött. "För att kunna skriva måste jag numera vara alldeles ensam. Det går helt enkelt inte med människor runt omkring och allting är som det är."

Så ringer telefonen. Vemodet och somnambulismen stryks bort från hans ansikte som när man far med sudden över en svart tavla. Han griper luren med ett snabbt och energiskt: "Boklotteriet!" Pennan flyger över papperet, siffror radar upp sig i väldiga vinda kolumner - hur han någonsin kan lägga ihop och räkna rätt i den snårskogen är en gåta. Men han räknar alltid rätt utom när han räknar med sitt eget värde som människa och skald.

Liv eller förstörelse?

*den lösgjorda atomkraften kan få isarna att blomma
och ökenvinden att gunga seglande luftträdgårdar,
kan lägga kostbara frukter i tiggarens hand
och liljor av hälsa på den dödsmärktes bord,
kan skapa hus med tak av blåklint och orkidéer,
med exotiska dörrar av moln och måne
som leder in till rum av ljudlös skönhet.*

*Här är näten, här är vågorna,
allt kan en gång varda människans -*